УДК 930.25:94(477.52)

Л. І. Коваленко

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗДІЙСНЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ В АРХІВАХ СУМЩИНИ У 30-х рр. XX ст.

Національний університет харчових технологій,
вул. Пролетарська, 6, м. Суми, 40030, Україна

Коваленко Людмила Іванівна к. і. н., викладач Сумського технікуму харчової промисловості Національного університету харчових технологій, e-mail: cooper-2010@ mail.ru

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена певним аспектам проведення політичних репресій в архівних установах Сумщини у 30-х роках XX ст. Пошук «ворогів народу» серед працівників Сумського, Глухівського, Роменського та Конотопського історичних архівів здійснювався в загальному руслі репресивної політики сталінського тоталітарного режиму. До архівістів застосовувалися типові для означених років звинувачення в шкідництві, буржуазному націоналізмі, антирадянській пропаганді та агітації, зв'язках з «ворожим елементом», причетності до правотроцькістського блоку та іноземної агентури. Особливості архівної роботи зумовлювали і додаткові формулювання: навмисне знищення або приховування певних документів, їх використання у ворожих цілях, передача іноземним розвідкам тощо. Специфіка проведення кадрових чисток та репресій в архівних установах Сумського регіону зумовлювалася також і реорганізацією галузі, включенням її до системи органів внутрішніх справ. Перехід архівів Сумщини у підпорядкування НКВС спричинив посилення кадрових чисток та політичних репресій щодо архівістів у 1938–1941 роках.

Ключові слова: *архіви; архівні установи; Сумщина; політичні репресії; кадрові чистки; сталінський режим; НКВС.*

© Коваленко Л. І., 2015

Л. И. Коваленко

К ВОПРОСУ ОБ ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕПРЕССИЙ В АРХИВАХ СУМЩИНЫ В 30-х гг. XX в.

Национальный университет пищевых технологий,
ул. Пролетарская, 6, 40030, м. Суми, Украина

Коваленко Людмила Ивановна, к. и. н., преподаватель Сумского техникума пищевой промышленности Национального университету пищевых технологий, e-mail: cooper-2010@ mail.ru

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена определённым аспектам проведения политических репрессий в архивных учреждениях Сумщины в 30-х годах XX века. Поиск «врагов народа» среди работников Сумского, Глуховского, Роменского и Конотопского исторических архивов осуществлялся в общем русле репрессивной политики сталинского тоталитарного режима. К архивистам применялись типичные для указанных лет обвинения в буржуазном национализме, антисоветской агитации и пропаганде, связях с «вражеским элементом», причастности к правотроцкистскому блоку, иностранной агентуре. Особенности архивной работы обусловливали и дополнительные формулировки: умышленное уничтожение или сокрытие определенных документов, их использование во враждебных целях, передача иностранным разведкам и тому подобное. Специфика проведения кадровых чисток и репрессий в архивных учреждениях Сумского региона обусловливалась также и реорганизацией отрасли, включением её в систему органов внутренних дел. Переход архивов Сумщины в подчинение НКВД вызвал усиление кадровых чисток и политических репрессий в отношении архивистов в 1938–1941 годах.

Ключевые слова: *архивы; архивные учреждения; Сумщина; политические репрессии; кадровые чистки; сталинский режим; НКВД.*

L. I. Kovalenko

ON THE PROBLEM OF THE IMPLEMENTATION OF POLITICAL REPRESSION IN THE ARCHIVES OF THE CITY OF SUMY IN THE 1930s

National University of Food Technologies,
6 Proletarian St., 40030, Sumy, Ukraine

Kovalenko Lyudmila Ivanivna, PhD in History, teacher at Sumy College of Food Industry of National University of Food Technologies, e-mail: cooper-2010@ mail.ru

ABSTRACT

The article is devoted to the certain aspects of realization of political repression in the archival institutions of Sumy region in the thirties of the twentieth century. The search for «enemies of the people» among the workers of historical archives was carried out in the mainstream of the repressive policies of Stalin's totalitarian regime. The archivists were accused of typical «crimes» for those years — bourgeois nationalism, anti-Soviet agitation and propaganda, links with «hostile elements», involvement in the Right Trotskyist block. The archival work gave the ground for other accusations: destruction or concealment of certain documents, using the documents in hostile purposes, passing information to foreign intelligence, etc. At the same time, the specificity of cleansing and repression at the archival institutions of Sumy region was caused by the reorganization of the sector, its inclusion into the System of the Internal Affairs Bodies. The process of transfer of Sumy regional archives under the subordination of NKVD increased political repression against archivists in 1938–1941.

Key words: *archives; archival institutions; Sumy region; political repression; human cleansing; Stalin's regime; NKVD.*

На шляху розвитку людської цивілізації одним з найважливіших завдань сучасності є досягнення конструктивної взаємодії між владою і суспільством. Український народ не залишається осторонь від прогресивних тенденцій світового розвитку. На тернистому шляху розбудови демократичної держави наше суспільство долає проблеми, що накопичилися в роки тоталітаризму. Відповідно актуальним постає дослідження певних аспектів сталінської доби, щоб не забути і не повторити прорахунки влади у ставленні до громади.

Мета даної статті — висвітлення питання, дослідження якого в історичній літературі відсутнє. Сучасними істориками ви-

вчаються різні аспекти репресивної політики сталінського режиму на Сумщині, водночас репресіям саме серед працівників архівної галузі уваги не приділяється [1].

1920–1930-ті роки в історії Радянської держави є роками неоднозначними і вражаючими — за масштабністю і, водночас, трагічністю змін, що відбувалися. Загальновідомим фактом є перетворення відсталої аграрної країни на індустріальну. Неможливо не відзначити і здобутки у культурній сфері, зокрема, розвиток освіти і науки. Ці процеси супроводжувалися безпрецедентними соціальними змінами, що були зумовлені як розвитком економіки, так і можливістю масового доступу до освіти і розумової праці людей робітничого та селянського походження. В той же час позитивне значення таких перетворень затьмарюється політичними заходами влади — також безпрецедентними — за масштабами тотального підпорядкування усіх сфер життєдіяльності суспільства та нехтуванням правами і свободами громадян. І особливо ганебним проявом сталінського режиму є політика масових репресій.

Важливою складовою частиною «великого терору» була «кадрова революція». «Кадрові чистки» стають звичним явищем на підприємствах і в установах вже в першій половині 1930-х років. На місце звільнених працівників підбиралися «нові», з більш ідеальним соціальним походженням, відсутністю компрометуючих зв'язків, віддані вождеві і партії. Специфічні обставини отримання нової посади зумовлювали необхідність «вислужитися», швидше показати свою відданість, щоб не повторити долю попередників. Саме таким чином у кадровій політиці всіх галузей (і в архівній також) утверджується згубна тенденція пріоритетності політичних критеріїв над професійними. У 1930-х роках посилюється ідеологізація архівної справи, йде процес заміни «старих» (кваліфікованих) працівників на «нових» — «політично грамотних» [2, с. 571]. Репресії, атмосфера заляканості та пошуку ворогів зумовили розповсюдження означеної тенденції у регіонах, у тому числі і на Сумщині.

До створення Сумської області (1939 р.) Сумський історичний архів підпорядковувався Харківському обласному архуправлінню, а Роменський, Конотопський, Глухівський — Чернігівському. В 1933 р. до вказаних архуправлінь надходить директива Центрального архівного управління (далі ЦАУ)

УСРР щодо «перевірки та очищення апаратів архівних установ від класово ворожого, шкідницького та непридатного елементу». На її виконання Харківське архуправління надсилає вказівки до Сумського архіву «докладно вивчити кожного... робітника... (його минуле, політичний напрямок, соціальний стан...), виявити класово ворожий, шкідницький, непридатний елемент і зняти з роботи... про кожного такого робітника... повідомляти відповідні організації... викривати їх як класово ворожий, шкідницький елемент» [3, арк. 17, 24, 37].

У 1934 р. ЦАУ звинувачує керівництво Чернігівського архуправління у недостатній боротьбі проти буржуазно-націоналістичних тенденцій і їх носіїв в архівах області. Це звинувачення стосувалося і Сумщини: в одній з тематичних карток Роменського архіву «контрабандно протягується брехливе націоналістичне «твердження» про те, що дрібнобуржуазна, контрреволюційна УКП злилася з КП(б)У» [4, арк. 8–9]. У цьому ж році було «викрито» шкідницько-націоналістичне використання документів науковим співробітником Глухівського архіву Желіговським [5, арк. 3]. Під звинувачення ЦАУ потрапляє «старий буржуазний спеціаліст» П. Федоренко (його навчання молодих кадрів було «скеровано... в бік буржуазного техніцизму», відірвано «від політичних завдань архівних установ, політичного значення самих архівних документів як продуктів і знаряддя класової боротьби» [6, арк. 7–8].

У січні 1936 р. ЦК КП(б)У приймає постанову, в якій вказується на «засміченість установ ЦАУ ворожим елементом». На її виконання ЦАУ вимагає провести «перевірку кадрів архівів» [7, арк. 29–30], а в лютому 1937 року надсилає на місця лист загрозливого змісту. В ньому говориться про викриття диверсійної, шпигунської, терористичної, шкідницької діяльності троцькістів в архівній системі. До керівників архівів висуваються вимоги: ліквідувати наслідки шкідницької діяльності ворогів народу, особливу увагу приділити збереженню державної таємності архівних матеріалів та виключенню жодної можливості їх використання класовим ворогом. Означений лист був надісланий і директору Сумського історичного архіву М. Горбатенку [8, арк. 32–33].

Вже наступного місяця ЦАУ УРСР знову закликає «рішуче боротись з ворогами народу» і «переглянути всі кадри» [9,

арк. 26]. «Політична благонадійність» співробітників в архівах Сумщини перевірялася ґрунтовно — як тих, кого приймали на роботу, так і вже працюючих. Але вже у вересні 1937 року ЦАУ знову вимагає «ще і ще раз перевірити і переглянути свої кадри і всі негодні викинути з нашої системи. Висувайте на відповідальні посади людей, хоча і не пройшовших довгої школи архівної мудрості, але зате люблячих нашу батьківщину, нашу партію, нашого вождя товариша Сталіна і люблячих архівну справу» [10, арк. 32–33]. «Кадрові чистки», пошук ворогів та компрометуючих зв'язків працівників архівних установ продовжуються.

Секретар парткомітету Сумської міськради в листі до Харківського архуправління (вересень 1937 р.) наполягає на неможливості перебування на посаді завміськархівом Кучерук, оскільки встановлено зв'язки цієї особи з ворогами народу, які «сиділи в керівництві Міськради». Керівник архівної галузі Харківщини Курляк обережно відповідає, що «не заперечує проти зняття з роботи... Кучерук при наявності компрометуючих матеріалів, що підтверджують її зв'язки з ворогами народу» [11, арк. 18, 20]. Але і сам Курляк скоро потрапляє під маховик репресивної машини. Новий керівник Харківського архуправління у доповідній записці до облвиконкому (1938 р.) звинувачує свого попередника: «Архівна система була сильно засмічена ворожими елементами. Вороги народу для знищення найцінніших історичних документів розсаджували свої кадри на всі відповідальні ділянки архівної системи... колишній керівник... не займався питаннями очистки архівів від ворожих елементів... Курляк у 1937 р. знятий з роботи, за зв'язок з ворогами народу, за засміченість архівної системи» [12, арк. 4; 13, арк. 129–130].

Не оминули репресії і працівників архівів Сумщини. За словами А. Чміля, виконуючого обов'язки керівника Чернігівського архуправління у 1937 р.: «вороги... багато нашкодили в архівній справі» [14, арк. 184]. Після перевірки Глухівського архіву (1937 р.) органами НКВС було вказано звільнити працівника Н. Зайцева [15, арк. 35]. Згодом, після «викриття» шкідницької діяльності підлеглого, директор цього архіву Одинець сам потрапив під слідство і був звільнений [16, арк. 3–3 зв.]. Співробітник Конотопського архіву Черепков був звільнений «за зв'язок з ворожим елементом» [17, арк. 7–8].

Наприкінці 1930-х років здійснюється процес включення галузі до системи НКВС, в архівних установах насаджуються кадрові відносини, характерні для органів внутрішніх справ. «Чистки» архівістів стають ретельнішими, посилюється тенденція політичного підходу до підбору працівників. За результатами роботи комісії з перевірки архівів і підготовки їх до переведення у підпорядкування НКВС (1938 р.) було названо 66 працівників архівів, «непридатних» для роботи в системі. Подібні списки складалися і під час проведення реорганізації галузі у 1939 році. Накази НКВС СРСР та УРСР (1940 р.) вимагають забезпечити архівні установи «перевіреними чекістськими кадрами», містять звинувачення у використанні документів у ворожих цілях, навмисному знищенні тощо [18, арк. 2 зв., 5 зв.; 19, с. 5; 20, арк. 10; 21, арк. 4–5]. Сумський облвиконком постановою 1940 року висуває для архівів аналогічні кадрові завдання [22, арк. 35].

Навішування ярликів «ворогів народу» та «шкідників» за звичайні помилки і недоробки, пошук в архівах різного роду агентів та шпигунів посилюється напередодні війни, після включення галузі до системи НКВС. У зв'язку з реорганізацією архівної системи в журналі «Архивное дело» публікується стаття «За більшовицьку перебудову роботи архівних органів» (1939 р.). В ній архівам, на перший погляд, висувається чисто професійне зауваження у недостатньому використанні матеріалів на господарському і культурному напрямках. Але особливої гостроти йому надають наступні звинувачення: «Вороги народу, троцькістсько-бухаринські агенти фашизму і всякого роду буржуазно-націоналістичні бандити, які пробралися в архівні органи, навмисно приховували найбільш цінні у науково-практичному відношенні документи... шкідницьки знищували їх... позбавляли можливості господарські і наукові установи... використовувати архівні матеріали. Вороги народу, керувавши деякими архівами... гальмували використання архівних матеріалів... відкрито шкодили архівним органам» [23, с. 25].

Репресії щодо архівістів Сумщини здійснюються і на початку війни: наукового співробітника Глухівського архіву Павла Москаленка в серпні 1941 року було засуджено до позбавлення волі на 10 років за ст. 54–10 КК УРСР (антирадянська пропаганда і агітація). П. Москаленко працював у цьому архіві архівотехніч-

ним співробітником з 1936 року. Його соціальне походження, минуле, ставлення до роботи повністю влаштовували керівництво. Директор архіву Н. Костєлова у рапорті до Глухівського РВ НКВС (березень 1941 р.) зазначає: «до половини 1940 р. він працював бездоганно». У травні 1940 року П. Москаленка навіть підвищили, призначивши науковим співробітником. Але коли директору повідомили про те, що на попередній роботі П. Москаленка звинувачували у підробці документів і присвоєнні грошей, за співробітником «встановили ретельний контроль та подальше вивчення його особи». За словами тієї ж Н. Костєлової, «скоро він показав себе на політичному фронті... Особисті його погляди на застосування марксизму... звихнули його у болото опортунізму... Москаленко з антирадянською оцінкою підходить до кожного заходу Радянського уряду і Комуністичної партії... такому робітнику не місце... в системі НКВС... Прошу дати санкцію на звільнення його з роботи у державному архіві» [24, арк. 67–67 зв.]. Така швидка зміна ставлення Н. Костєлової до співробітника, жорсткість і категоричність рапорту наводять на думку, що подібні дії директору могли бути вказані «зверху». Але на цьому НКВС не зупиняється.

Під ретельний нагляд підпадає двоюрідна сестра П. Москаленка Зінаїда Москаленко, яка працювала в цьому ж архіві і рекомендувала брата при вступі на роботу. У «політико-діловій» характеристиці З. Москаленко директор Н. Костєлова у 1937 році пише: «Москаленко робить враження радянської громадянки і за весь час роботи в Держархіві ніколи не була помічена у виступах, зауваженнях або окремих словах протирадянського спрямування» [25, арк. 4]. Але після взяття під слідство П. Москаленка та ж сама Н. Костєлова у червні — липні 1941 року активно надсилає рапорти до РВ НКВС, в яких звинувачує брата і сестру в організації групи. Недовіра директора до З. Москаленко ґрунтується на безглуздих (з сучасної точки зору) фактах: архівний співробітник З. Москаленко в архівосховищі «починає переглядати зв'язки, неохайно з ними поводячись» [26, арк. 96]; «після суду над її родичем Москаленко З. Г. ні с ким із співробітників не розмовляла і цілий день проплакала» [27, арк. 122]. Саме на підставі вищенаведеного директор вимагає санкції на звільнення співробітниці, побоюється зумисного шкідництва з її боку [28, арк.

122]. Фабрикування справи на З. Москаленко було перервано фашистською окупацією Глухова.

Підсумовуючи вищесказане, зазначаємо, що політика масових репресій, розгорнута правлячою верхівкою СРСР у 30-х роках ХХ ст., безпосередньо стосувалася і архівів Сумщини. Пошук «ворогів народу» серед архівістів здійснювався за загальними, характерними для означених років, звинуваченнями: буржуазний націоналізм, шкідництво, причетність до правотроцькістського блоку, іноземної агентури, зв'язки з «ворожим елементом», антирадянська пропаганда й агітація. Специфіка роботи працівників архівів зумовлювала також додаткові формулювання: навмисне знищення або приховування певних документів, їх передача іноземним розвідкам, контрреволюціонерам тощо. Під останні звинувачення напряму підпадали і звичайні прорахунки у поточній роботі, наявні в кожному архіві: недостатнє використання документів або їхня втрата, пошкодження внаслідок недбальства.

Реорганізація архівної галузі, її включення до системи органів внутрішніх справ сприяли посиленню кадрових «чисток» та репресій в архівах регіону у 1938–1941 роках. Політика масових репресій у країні в цілому і в архівній галузі зокрема зумовлювала формування у колективах архівістів психологічної атмосфери залякованості та пошуку ворогів.

Подальшого дослідження потребують факти політичних переслідувань архівних працівників Сумщини у 1930-х рр., зв'язок між засекреченням роботи архівів та посиленням репресивної політики та інші аспекти проблеми, представленої у даній науковій розвідці.

Література та джерела

1. Реабілітовані історією: У 27 т. / Головна редакційна колегія: Тронько В. П. (голова) та ін. — Т.: Сумська область: У 3 книгах. Кн. 1 / Обласна редакційна колегія: Латишева Л. С. (голова) та ін. — Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. — 756 с.; Сотник О. М. Геноцид української нації / О. М. Сотник. — Суми: Мак Ден, 2008. — 100 с.; Бажан О. Г. Командир «великого терору» на Сумщині / О. Г. Бажан, В. А. Золотарьов // Сумська старовина. — 2009. — № XXVIII–XXIX. — С. 156–163.
2. Матяш І. Б. Архівна наука і освіта в Україні 1920–1930-х рр. / І. Б. Матяш; Держкомархів України. УНДІАСД. — К., 2000. — 592 с.

3. Держархів Сумської обл. — Ф. Р-951. — Оп. 2. — Спр. 4.
4. Держархів Чернігівської обл. — Ф. Р-651. — Оп. 1. — Спр. 68.
5. Держархів Чернігівської обл. — Ф. Р-647. — Оп. 5. — Спр. 55.
6. Держархів Чернігівської обл. — Ф. Р-651. — Оп. 1. — Спр. 68.
7. Держархів Чернігівської обл. — Ф. Р-647. — Оп. 5. — Спр. 56.
8. Держархів Сумської обл. — Ф. Р-951. — Оп. 2. — Спр. 12.
9. Держархів Чернігівської обл. — Ф. Р-647. — Оп. 5. — Спр. 56.
10. Держархів Сумської обл. — Ф. Р-951. — Оп. 2. — Спр. 12.
11. Держархів Харківської обл. — Ф. Р-3947. — Оп. 12. — Спр. 9.
12. Держархів Харківської обл. — Ф. Р-3947. — Оп. 12. — Спр. 13.
13. Держархів Харківської обл. — Ф. Р-3947. — Оп. 12. — Спр. 7.
14. Держархів Чернігівської обл. — Ф. Р-647. — Оп. 5. — Спр. 57.
15. Там само.
16. Держархів Чернігівської обл. — Ф. Р-647. — Оп. 5. — Спр. 55.
17. Держархів Харківської обл. — Ф. Р-3947. — Оп. 12. — Спр. 9.
18. ЦДАВО України. — Ф. 14. — Оп. 1. — Спр. 1913.
19. Пристайко О. Передача архівної системи у відання НКВС: причини та наслідки / О. Пристайко // Пам'ятки: археографічний щорічник / Держкомархів України. УНДІАСД. — К., 2008. — Т. 8. — С. 3–19.
20. ЦДАВО України. — Ф. 14. — Оп. 1. — Спр. 1915.
21. Держархів Сумської обл. — Ф. Р-2445. — Оп. 5. — Спр. 17.
22. Держархів Сумської обл. — Ф. Р. 2196. — Оп. 1. — Спр. 109.
23. За большевистскую перестройку работы архивных органов // Архивное дело. — 1939. — № 2. — С. 25.
24. Держархів Сумської обл. — Ф. Р-1807. — Оп. 2. — Спр. 8.
25. Держархів Сумської обл. — Ф. Р-1807. — Оп. 1. — Спр. 6.
26. Держархів Сумської обл. — Ф. Р-1807. — Оп. 2. — Спр. 8.
27. Держархів Сумської обл. — Ф. Р-1807. — Оп. 2. — Спр. 8.
28. Там само.

REFERENCES

1. TRONKO, P. T. (et al.) (eds.) (2005) *Reabilitovani istoriyeyu. Sumska oblast — Rehabilitated by History. Sumy region.* Book 1. Sumi: VVP «Mriya-1» TOV. (in Ukrainian); SOTNIK, O. M. (2008). Genocid ukrainskoi nacii — Genocide of the Ukrainian nation. Sumi: «Mak Den». (in Ukrainian); BAZHAN, O. G. & ZOLOTAROV, V. A. (2009). Komandir «velikogo teroru» na Sumshini — The commander of the «Great Terror» in Sumy. *Sumska starovina.* № XXVIII — XXIX. S. 156–163. (in Ukrainian)
2. MATYASH, I. B. (2000). *Arhivna nauka i osvita v Ukraïni 1920–1930 rr. — Archival science and education in Ukraine 1920–1930's.* Kiev: Derjkomarhiv Ukrainu. UNDIASD. (in Ukrainian)
3. Fund P-951. Description 2. Case 4. Derzharhiv Sumskoi obl. — State Archives of Sumy region. Sumy.

4. Fund P-651. Description 1. Case 68. Derzharhiv Chernigivskoi obl. — State Archives of Chernihiv region. Chernihiv.
5. Fund P-647. Description 5. Case 55. Derzharhiv Chernigivskoi obl. — State Archives of Chernihiv region. Chernihiv.
6. Fund P-651. Description 1. Case 68. Derzharhiv Chernigivskoi obl. — State Archives of Chernihiv region. Chernihiv.
7. Fund P-647. Description 5. Case 56. Derzharhiv Chernigivskoi obl. — State Archives of Chernihiv region. Chernihiv.
8. Fund P-951. Description 12. Case 4. Derzharhiv Sumskoi obl. — State Archives of Sumy region. Sumy.
9. Fund P-647. Description 5. Case 56. Derzharhiv Chernigivskoi obl. — State Archives of Chernihiv region. Chernihiv.
10. Fund P-951. Description 2. Case 12. Derzharhiv Sumskoi obl. — State Archives of Sumy region. Sumy.
11. Fund P-3947. Description 12. Case 9. Derzharhiv Harkivskoi obl. — State Archives of Kharkiv region. Kharkiv.
12. Fund P-3947. Description 12. Case 13. Derzharhiv Harkivskoi obl. — State Archives of Kharkiv region Kharkiv. Derzharhiv Harkivskoi obl., f. P-3947, op. 12, spr. 7.
13. Fund P-647. Description 5. Case 57. Derzharhiv Chernigivskoi obl. — State Archives of Chernihiv region. Chernihiv.
14. Ibid.
15. Fund P-647. Description 5. Case 55. Derzharhiv Chernigivskoi obl. — State Archives of Chernihiv region. Chernihiv.
16. Fund P-3947. Description 12. Case 9. Derzharhiv Chernigivskoi obl. — State Archives of Chernihiv region. Chernihiv.
17. Fund 14. Description 1. Case 1913. Tsentralnyy derzhavnyy arkhiv hromadskykh obyednan Ukrayiny — The Central State Archive of Public Organizations of Ukraine. Kyiv.
18. PRUSTAYKO, O. (2008) Peredacha arhivnoi systemu y vidanya NKVS: pruchinu ta naslidku — Transfer archival system under the jurisdiction of the NKVD: causes and consequences. *Pamyatku: arheografichnuyu shorichnuk — Sights: Archaeological Yearbook.* Vol. 8. S. 3–19. (in Ukrainian).
19. Fund 14. Description 1. Case 1915. Tsentralnyy derzhavnyy arkhiv hromadskykh obyednan Ukrayiny — The Central State Archive of Public Organizations of Ukraine. Kyiv.
20. Fund P-2445. Description 5. Case 17. Derzharhiv Sumskoi obl. — State Archives of Sumy region. Sumy.
21. Fund P-2196. Description 1. Case 109. Derzharhiv Sumskoi obl. — State Archives of Sumy region. Sumy.
22. ANON (1939). Za bolshevitskyy perestroyky rabotu arhivnuh organov — For the sake of the Bolshevik restructuring of archival work. Arhivnoe delo — Archiving. № 2. 25. (in Russian)
23. Fund P-1807. Description 2. Case 8. Derzharhiv Sumskoi obl. — State Archives of Sumy region. Sumy.

24. Fund P-1807. Description 2. Case 6. Derzharhiv Sumskoi obl. — State Archives of Sumy region. Sumy.
25. Fund P-1807. Description 2. Case 8. Derzharhiv Sumskoi obl. — State Archives of Sumy region. Sumy.
26. Ibid.
27. Ibid.

Надійшла до редакції 15 грудня 2014 р.

УДК 94(477.43/.44=411.16)«195»

В. В. Кононенко

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ЄВРЕЇВ ПОДІЛЛЯ У І ПОЛОВИНІ XX СТОЛІТТЯ: ЗМІНА СТАТУСУ НА ТЛІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПОДІЙ

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21100, Україна

Кононенко Валерій Васильович, к. і. н., доц., доцент кафедри правознавства, e-mail: valeri_kononenko@ukr.net

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано особливості повсякденного життя єврейського населення Поділля в першій половині XX століття. У роботі здійснено аналіз структури єврейського населення Поділля за місцем проживання, професійною зайнятістю, охарактеризовано соціально-побутові умови життя євреїв, визначено вплив суспільно-політичних процесів на повсякденне життя євреїв у першій половині XX століття. У статті здійснено аналіз динаміки змін кількості єврейського населення Поділля за переписами населення 1926, 1939, 1959 років. Автор проаналізував влив на соціальний статус та побутове життя євреїв приходу до влади більшовиків у 1917 р., економічних експериментів радянської влади 30-х років, окупаційного режиму під час Другої світової війни, економічних реформ у повоєнний період, політичного тиску на дану національну меншину. У дослідженні охарактеризовано місце євреїв серед радянської інтелігенції, освітянської еліти та партійно-державної номенклатури. Також досліджено феномен «червоного єврейського

© В. В. Кононенко, 2015